

SZAKISKOLAI LEMORZSOLÓDÁS

Az Európai Unióban kiemelt cél a korai iskolaelhagyók arányának csökkentése. Magyarországon a lemorzsolódás leginkább a szakképzésben jelentkező probléma. Jelen Infojegyzet e jelenségről nyújt általános háttér-információkat.

Korai iskolaelhagyás és lemorzsolódás

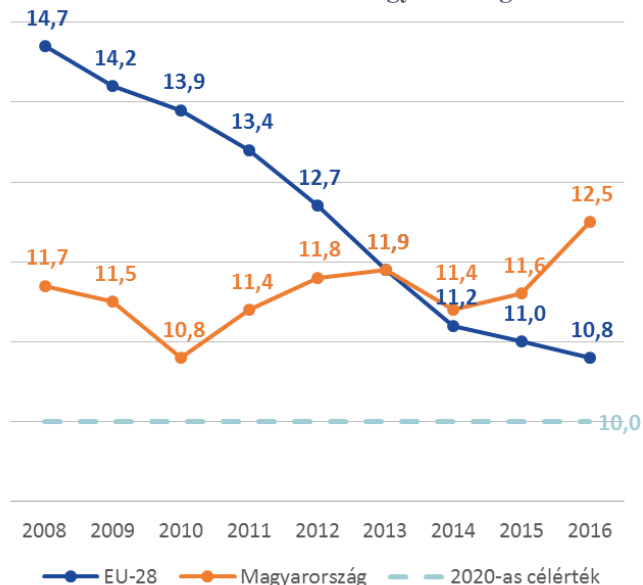
A korai iskolaelhagyás egy az Eurostat által bevezetett statisztikai kategória (Mihályi, 2014), ami egzakt módon ragadja meg a végzettség nélkülséget (Fehérvári, 2015). Azok a 18-24 év közötti fiatalok számítanak korai iskolaelhagyónak, akiknek nincs középfokú iskolai végzettsége, és az adatfelvétel előtti négy hétben nem vettek részt oktatásban vagy képzésben (Eurostat).

Az Európa 2020 stratégia egyik kiemelt célkitűzése, hogy 2020-ra a korai iskolaelhagyók aránya 10% alá csökkenjen az EU egészére vonatkozóan. A Magyarország által meghatározott nemzeti cél szintén 10%. 2008 és 2016 között a korai iskolaelhagyók aránya a tagállamok átlagát tekintve folyamatosan és meredeken csökkent. Hazánkban a két időpont adatai között növekedés figyelhető meg 11,7 százalékról 12,5 százalékra, a köztes időszak hullámzást mutat (1. ábra).

A lemorzsolódás szintén bevett, de kevésbé jól körülhatárolható kategória. Utalhat a fiatal státuszára, a konkrét időponthoz köthető eseményre vagy hosszú folyamatra is. A folyamatszémleletből kiindulva a hazai helyzetről elmondható, hogy a lemorzsolódás már az iskolába lépés előtt illetve az általános iskolában elindul, de az esemény a középfokú oktatásban következik be, jellegzetesen a szakképzésben (Fehérvári, 2015).

- 2016. szeptember 1-jével új iskolatípusok jöttek létre. A szakgimnáziumok elődei a szakközépiskolák, az új típusú szakközépiskoláké pedig a szakiskolák. Az Infojegyzet a felhasznált forrásoknak megfelelően a korábbi terminológiát alkalmazza.
- Az Európa 2020 stratégia fontos célkitűzése, hogy a korai iskolaelhagyók aránya 10% alá csökkenjen. Magyarországon 2016-ban ez az arány 12,5% volt.
- A lemorzsolódás komplex folyamat, mely már az iskolába lépés előtt elkezdődik, de az esemény a középfokú oktatásban következik be.
- A lemorzsolódás legnagyobb mértékben a szakiskolákban van jelen. Ennek okai között említhetjük:
 - a hátrányos helyzetű diákok magas arányát,
 - a pedagógiai gyakorlat hiányosságait,
 - a segítő szakemberek hiányát,
 - a szakképzés alulf finanszírozottságát.
- A nemzetközi példák alapján a duális képzési forma, a munkaalapú tanulás hozzájárulhat a korai iskolaelhagyás mérsékléséhez.

1. ábra: Korai iskolaelhagyók aránya a 18-24 éves fiatalok körében az EU-ban és Magyarországon

2014-től létezik egy hazai, a teljes iskoláskorú népességre vonatkozó **lemorzsolódási indikátor**, mely egyelőre a bevezetés fázisában van, az adatok megbízhatóságának, érvényességének értékelése a következő évek feladata. A definíció szerint „*lemorzsolódott tanulónak tekintjük azt a tanulót, aki az előző év azonos napján a tanulói nyilvántartásban szerepelt, a tárgyév október 1-jén már nem volt a tanulói nyilvántartásban (megszűnt a tanulói jogviszonya), és nem szerzett középfokú végzettséget*” (Fehérvári, 2015:42).

2014. február 1-jén 42 254 fő volt a **lemorzsolódott tanulók** száma. 61 százalékuk olyan nem tanköteles korú tanuló, aki tanulmányait saját döntése alapján szakította meg, 21 százalékuk jogviszonya az igazolatlan hiányzások miatt szűnt meg. A lemorzsolódók 47 százaléka szakiskolai tanuló volt (Fehérvári, 2015).

EGYÉNI ÉS INTÉZMÉNYI TÉNYEZŐK

A lemorzsolódás hosszú, komplex folyamat, melyet több tényező is befolyásol. A nemzetközi szakirodalom ezeket egyéni és intézményi tényezőkre bontja (2. ábra).

Magyarországon a rendszerváltás óta megfigyelhető folyamat, hogy **a szakiskolai továbbtanulást egyre inkább a hátrányos helyzetű tanulók választják**. A társadalmi felső és a középréteg körében az érettségivel

záruló és a felsőfokú továbbtanulás esélyét kínáló, kedvezőbb munkaerőpiaci kilátásokat nyújtó képzési formák jóval népszerűbbek (Liskó, 2008).

2015-ben a nappali rendszerű szakiskolákban **a diákok 10,87 százaléka volt hátrányos helyzetű**, míg 10,12 százaléka halmozottan hátrányos helyzetű. A speciális szakiskolákban ugyanezen arányok elérték a 9,94, illetve a 17,17 százalékot. A hátrányos helyzetű tanulók arányát illetően **jelentősek a területi eltérések**. A Győr-Moson-Sopron megyei nappali tagozatos szakiskolákban a tanulók 2,95 százaléka, a Nógrád megyeiekben 23,67 százalékuk volt hátrányos helyzetű (edumap.ofi.hu).

E jelenség következtében a szakiskolákban **súlyos alkalmazkodási kényszerek és jelentős pedagógiai kihívások** jelentkeztek az elmúlt évtizedekben. Azonban ezt nem követte a megfelelő anyagi és pedagógiai erőforrások hozzárendelése, a szakiskolák teljesítménye és hatékonysága egyre romlott (Liskó, 2008).

Nemzetközi összehasonlításban a szakképzés továbbra is alulfinanszírozott. A **2011-től érvényesülő új oktatáspolitik**a a fenntartói rendszerrel párhuzamosan **a finanszírozást is megváltoztatta**: a normatív finanszírozást leváltotta az inputfinanszírozás. Az átalakulás **jelentős forráskivonással is járt**, ami a szakképzésben volt a legjelentősebb, mintegy 46% (Polónyi, 2016).

A pedagógiai gyakorlat hiányosságaira Berényi (2015) kutatása – mely szakiskolai igazgatókkal készített interjúkra épül – is rámutat. Eszerint **az intézményvezetők hajlamosak a rosszabb családi hátteret okolni a tanulói motiválatlanságért, a hiányzó jövőképert és az iskolai lógásokért**, a pedagógusok és az iskola szerepét kevésbé látják meghatározónak.

2. ábra: A lemorzsolódást befolyásoló egyéni és intézményi tényezők

EGYÉNI	PÉLDÁK
TANULMÁNYI EREDMÉNY	évfolyamisméltés, iskolaváltás
VISELKEDÉS	gyermekvállalás, alkohol- és drogfogyasztás
ATTITÚDOK	rövid és hosszú távú célok, önismeret
SZOCIOÖKONÓMIAI HÁTÉR	demográfiai jellemző, egészség

INTÉZMÉNYI	PÉLDÁK
CSALÁD	családszerkezet, anyagi és oktatási erőforrások
ISKOLA	tanulók társadalmi összetétele, iskolai gyakorlatok
KÖZÖSSÉGEK	gyermekvédelem, szülői kapcsolatok

Forrás: Infoszolg/Fehérvári (2015:32). Piktogram: Noun Project.

Ugyanez a hozzáállás jellemző az iskola és a szülők közötti kapcsolattartáskor. **Csak kevés iskola tesz azért erőfeszítéseket, hogy elérje és bevonja a szülőket**, többségük passzívan várja a szülők jelentkezését, távolmaradásukért pedig nemtörődomségüket illetve a kedvezőtlen anyagi körülményeiket okolja.

A vizsgálat azonban **jelentős attitűdbeli különbségeket is megállapított az iskolák között**. Egyes intézmények a problémás tanulók iskolából való kiszorítására törekednek, míg az iskolák egy másik csoportja adottságként kezeli az iskola tanulói összetételét és törekszik a felzárkóztatásra.

TANKÖTELEZETTSÉGI KORHATÁR

A tankötelezettségi korhatár emelésétől sokan a végzettség nélküli iskolaelhagyók arányának csökkenését remélik. Mártonfi (2014) azonban felhívja rá a figyelmet, hogy nincs közvetlen, erős összefüggés a két mutató között. **A tankötelezettségi korhatár önmagában nehezen értelmezhető, meghatározása inkább szimbolikus kérdés.** Az emelés pozitív hatásainak realizálásához elengedhetetlen egy komplex, jól megvalósított oktatáspolitikai intézkedéscsomag. Ugyanakkor a korhatár csökkentése olyan negatív üzenet lehet, ami mind az iskolák, mind a tanulók motivációját csökkentheti.

A korhatár megemlése

A tankötelezettségi korhatárt a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 1996-os módosítása emelte 16-ról 18 éves korra. **Az intézkedés lemorzsolódásra gyakorolt hatása nem egyértelmű** a teljes diákpopulációt vizsgálva. Azonban **azokban a kistérségekben, ahol magas a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók aránya, jelentős pozitív hatás mutatható ki** (Hermann, 2014).

Fontos tényező, hogy a megemelt korhatár miatt **számos helyen megnövekedett fegyelmezési problémákról számoltak be**. Továbbá az **a pedagógiai paradigmaváltás**, ami nemcsak az iskolában való megjelenést, hanem azon túlmutatóan a sikeres tanulmányok és a szakmaszerzés lehetőségét is széles

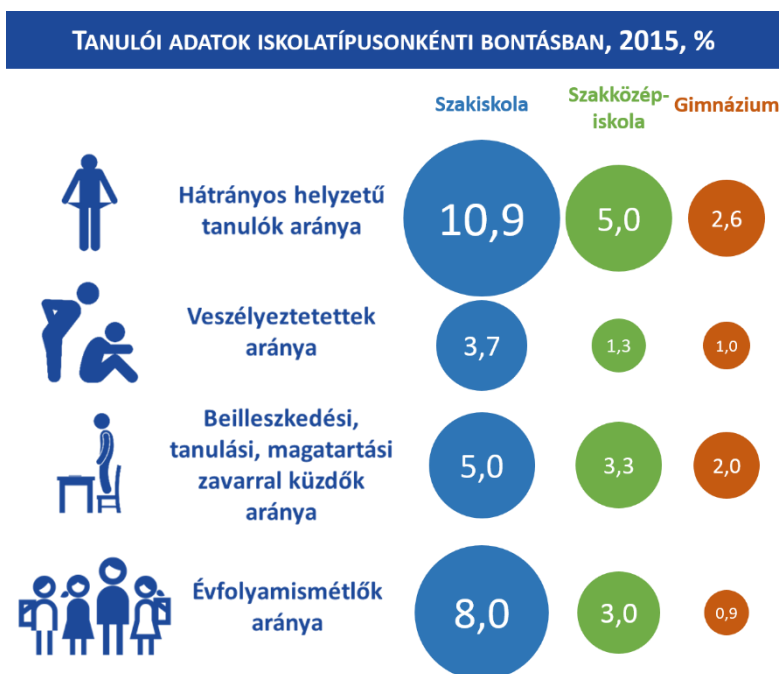
körben lehetővé tette volna, **elmaradt** (Mártonfi, 2011).

A korhatár csökkentése

A **2011. évi CXCV. törvény** a nemzeti köznevelésről ismét 16 éves korra csökkentette a tankötelezettségi korhatárt. **Az intézkedés hatására csökkent az oktatásban való részvétel és nőtt a lemorzsolódás.** Továbbá egy méltányossági probléma is fennáll: a korhatár csökkentésének hatása azokban a kistérségekben a legjelentősebb, ahol magas a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók aránya (Hermann, 2014). A hazai lemorzsolódási indikátor adataiból is látható, hogy a tankötelezettségi korhatár elérése szerepet játszik a lemorzsolódásban (Fehérvári, 2015).

Szakiskolai igazgatók véleménye szerint a tanulók hozzáállását a korhatár csökkenése nem befolyásolja, ugyanakkor a nagyon nehéz eseként kezelt tanulóknál adminisztratív értelemben megkönnyítheti a nevelőtestület helyzetét (Berényi, 2015).

3. ábra:

Forrás: Infoszolg/edumap.ofi.hu. Piktogram: [Noun Project](http://NounProject).

MEGOLDÁSI JAVASLATOK

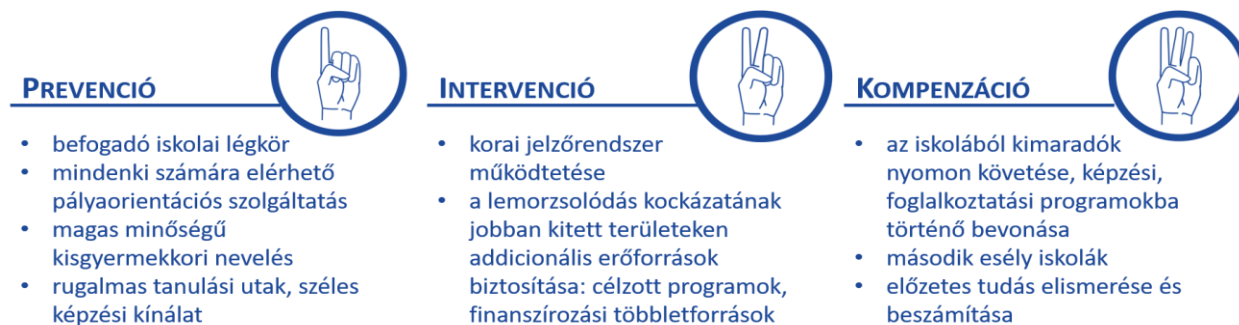
A lemorzsolódás összetett folyamat, aminek a kezelése túlmutat az iskola felelőségén, a sikerhez a pedagógiai eszközök önmagukban nem elegendők. Ehhez szektorközi egyeztetéseken alapuló, hosszú távú stratégiára, intézményes és rendszerszintű együttműködésekre és megfelelő finanszírozási források hozzárendelésére van szükség (Mihályi, 2014). A Köznevelésért Felelős Államtitkárság 2016-ban jelentetett meg a témában stratégiai dokumentumot Végzettség nélküli iskolaelhagyás elleni küzdelem cselekvési terv 2014-2020 címmel.

Az Európai Bizottság a korai iskolaelhagyás kezeléséhez olyan szakpolitikai tervezést javasol, ami kiterjed a **prevenció, az intervenció és a kompenzáció** (a lemorzsolódók

reintegrációja) **hármására** (4. ábra). Hazánkban mindhárom területen működnek programok, közülük több értékelésére is sor került a PSIVET – Esélyteremtés szakképzéssel c. projektben (Mihályi, 2014).

A Cedefop Európai Unió összehasonlító elemzése azt vizsgálta, hogy a szakképzés hogyan járulhat hozzá a korai iskolaelhagyás csökkentéséhez. Az eredmények **szerint a tanoncképzésnek feltehetőleg pozitív hatása van a korai iskolaelhagyás visszaszorítására**, a munkaalapú tanulás pedig gyakran vonzóbb azoknak a diákoknak, akiket a gyakorlati tudás megszerzése motivál. A hazai duális szakképzés gyakorlati képzési részét a 2017/62. számú Infojegyzet mutatja be részletesen.

4. ábra: A szakpolitika tervezés három területe

Forrás: Infoszolg/Mihályi (2014:11-12). Piktogram: Noun Project.

Források:

- Berényi Eszter: Kudarcrutinok vagy megoldáskeresés - problémánarratívák a szakképzésben. In: Fehérvári A., Tomasz G. (szerk.): Iskolai hátrányok, lemorzsolódás, problémakezelés – OFI, 2015, pp. 89-108.
- Fehérvári Anikó: Lemorzsolódás és a korai iskolaelhagyás trendjei – Neveléstudomány 2015/3, pp. 31-47.
- Liskó Ilona: Szakképzés és lemorzsolódás. In: Fazekas K., Köllő J., Varga J. (szerk.): Zöld Könyv – A magyar közoktatás megújításáért – EcoStat, 2008, pp. 95-119.
- Mihályi Krisztina: A korai iskolaelhagyás európai uniós és hazai kontextusa. In: Szegedi Eszter (szerk.): Végzettséget mindenkinek! – Tempus Közalapítvány, 2014, pp. 7-30.
- Mártonfi György: (szerk.): A 18 éves korra emelt tankötelezettség teljesülése és (mellék)hatásai – OFI, 2011.
- Mártonfi György: A korai iskolaelhagyás és néhány kapcsolódó mutató összefüggése – Iskolakultúra 2014/5, pp. 77-90.
- Polónyi István: Javuló prioritás, romló kondíciók, avagy a hazai szakképzés finanszírozása – Educatio 2016/1, pp. 27-45.

Készítette: Holle Alexandra
Képviselői Információs Szolgálat
E-mail: infoszolg@parlament.hu

infoszolg

Internet: www.parlament.hu/infoszolg
Intranet: intra.parlament.hu/infoszolg/
Tel.: (1) 441-4529; (1) 441-6486